

Харлан О.В. Шошинівка (Сошинівка): до історії зниклого поселення та храму на честь Ікони Казанської Божої Матері // Моє Придніпров'я. Календар пам'ятних дат Дніпропетровської області на 2014 рік. – Дніпропетровськ, 2013. – С. 120-124

29 квітня – 230 років тому (1784 р.) у слободі Шошинівка (Сошинівка) освячено новозбудовану дерев'яну церкву на честь Ікони Казанської Божої Матері та відкрито в ній богослужіння.

Першим дослідником, який згадував історію будівництва культової споруди в слободі Шошинівці (Сошинівці), був Феодосій Макаревський. У своїй відомій праці «Материалы для историко-статистического описания Екатеринославской епархии...» він наводить опис кількох документів, за якими добре прослідковується історія виникнення слободи та культової споруди на її теренах. На жаль, не вказуючи джерел, історик наводить дані про місцеві урочища: *«В славных, роскошных и богатых дачах запорожского казачества урочище Щуровка, Щуровок при Днепре, не далеко от знаменитого и для запорожцев вечно-памятного Романова кургана, издавна было известно в Запорожье и в Киеве. Тут были отлично устроенные рыбные ловли запорожского казачества; на Семенов день, т.е. 1-го сентября сюда пригоняли запорожцы лишний свой скот для продажи, а Киевские купцы и Кременчугские торговцы на урочище Щуровку являлись за покупкою рыбы и скота»*. Тож з опису стає ясним, що в Урочищі Щурівка Кодацької паланки Запорозьких Вольностей відбувався Семенівський ярмарок. Про поселення у Феодосія нічого не сказано, але зрозуміло, що рибалки, які займалися тут промислом, мусили десь мешкати. Найімовірніше, вздовж Дніпра в гирлах старовинних балок і на невеличких мисових утвореннях розташовувалися запорозькі зимівники. Всі населені пункти, які виникли за часів руйнування Січі, про які йтиметься нижче, засновано на основі колишніх зимівників.

Також зрозуміло, що на теренах майбутньої Шошинівки існував величезний майдан, де безпосередньо відбувався ярмарок. Після огляду місцевості стає зрозумілим, що він міг розміщуватися лише в гирлі стародавньої балки Щурівки (Нижньої Щурівки). Близько 1780 року Щурівський рибний промисел було припинено, але продаж худоби існував певний час.

Після зруйнування Запорозької Січі, як зазначає Феодосій, щурівські землі отримав під рангову дачу підполковник Дніпровського пікінерного полку Яків Шошин.

Яків Герасимович Шошин народився в 1744 р. Походив із дворян. Вступив на службу в 1755 р. У 1762 р. отримав чин підпоручника, в 1767 р. – поручника, в 1770 р. – капітана. Брав участь у Турецькій війні, під час військових дій у складі 2-го гренадерського полку був поранений, в 1770 р. не одужавши, попросив дозвіл брати участь у штурмі фортеці Бендери і одним із перших опинився на міському валу, за що був нагороджений Георгіївським хрестом. У 1771 р. призначений командиром Балтінського деташементу, з яким був під Очаковом. У 1772 р. відряджений до Криму і

призначений начальником Ялтинського посту, а потім відряджений до прибулого тоді до Криму (уповноваженим для переговорів з татарами) генерал-лейтенанта Щербініна (у почті якого перебував по 1774 р.). Йому були доручені різні комісії (в 1776–1777 рр. він значиться як обер-провіантмейстер, секунд-майор у складі Новоросійської прикордонної комісії з польським Брацлавським воєводством). У 1777 р. отримує звання прем'єр-майора, в 1778 р. – підполковника. В 1780 році Шошин призначений командуючим польського прикордонного посту, потім більше року командував Угорським гусарським полком.

Згідно умовам рангової дачі, на відведеній землі заснував слободу на свою честь – Шошиновку, заселив її та замислив збудувати для мешканців церкву. На початку 1782 р. він подав прохання архієпископу Славенському та Херсонському преосвященному Нікіфору про наміри будівництва. Він запевняв, що: *«...В новонаселяемой моей слободе, состоящей Новороссийской губернии над Днепром, в дачах бывшего Запорожья, называемой Шошиновке, имеется в заселении более тридцати дворов и во оных довольно количество семей, для которых сего года в той слободе дома построены быть имеют... желаю в помянутой слободе моей Шошиновке во имя Казанской Богоматери церковь собственным своим коштом вновь построить, к чему уже и потребные материалы совсем изготовлены...»*.

Через рік (7 квітня 1783 р.) Слов'янське духовне Правління доносило в Консисторію про те, що *«слобода Шошинівка, в урочищі Щурівка, знаходиться в 10-ти верстах від Романківського приходу і в 23-х верстах від Пушкарівського; інших церков в окрузі не значилося; в слободі вже був священник «з закордонних», Даніїл Ладиковський, який і займався заготівлею матеріалів для будівництва*.

Є відомості також, про сусідні поміщицькі слободи. Слобода колезького асесора Турковського в 3-х верстах (пізніше слобода отримала назву Ново-Покровка – О.Х.), мала відведеної землі на 25 дворів і розташовувалася на невеличкому дніпровому мису. У Ф. Макаревського знаходимо дані про те, як Семен Турковський зі своєю дружиною – Уляною Турковською, мали намір – збудувати в своїй слободі Ново-Покровській церкву на честь Покрова Божої Матері. Вони купили стару церковну будівлю з іконостасом із Крюківської протопопії у селі Пушкарівці (сучасне село Верхньодніпровського району), що розташовувалося в 19-ти верстах від Ново-Покровської, і 9 вересня 1782 р. подали прохання архієпископу Нікіфору. На жаль, відомостей про будівництво та освячення церкви поки не виявлено. Відомо, що дане поселення пізніше називалося Корбине, на честь нових господарів. Д. Яворницький вказував на місце розташування мастку М.М. Корбе – на березі, навпроти острова Панькова. Саме на землях Корбе, наприкінці ХІХ ст. бельгійське товариство збудувало металургійний завод.

Далі, на північний захід, уздовж берега існували ще поселення колишніх запорозьких полкових старшин – Герасима Малого, Шапаренка й Івана Шапарца, в 4-х верстах, у кожному відведеної землі на 25 дворів (пізніше ці поселення утворили єдине село відоме під назвою Червоне – О.Х.). В 6-ти верстах існувала ще слобода

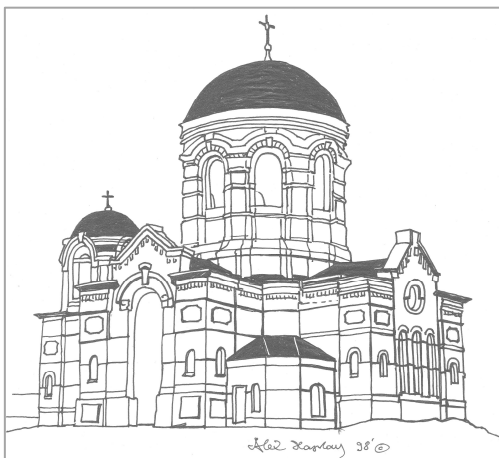
капітана Миколи Спиридоновича Алексєєва з 50-ма дворами (називалася Алексєєвка та розташовувалася в так званій Верхній Щурівці – О.Х.).

Для церкви було відведено місце, заготовлено двадцять дубових підвалин, дев'яносто сім не пиляних соснових колод і сімдесят сім пиляних, дошки та гонтове покриття, а також куплено «з похідної церкви Угорського гусарського полку різних церковних речей...». Церковну землю в кількості 120 десятин відведено в балках Самодельщине та Бочинок.

25 травня 1783 р. була видана грамота на будівництво дерев'яної церкви в слободі Шошинівка, 23 липня того ж року Слов'янський протопоп Федір Фомич освятив місце під церкву, а 28 квітня (18 квітня за старим стилем) 1784 р. він вже освятив новозбудовану Казанську церкву і розпочав у ній богослужіння та священнодійство. Священником освяченої церкви вже вказується Омелян Белгольський.

У 1787 р. Шошин Яків Герасимович отримує звання полковника, з 1790 р. до початку 1799 р. він командував Астраханським гренадерським полком (утворений саме в 1790 р. за рахунок з'єднання 8-ми рот Вологодського та 2-х рот Інгерманландського полків), що брав участь у російсько-турецькій війні 1787–1791 рр., потім у польських кампаніях 1792–1794 рр. У даному полку, до речі, була похідна церква на честь Казанської ікони Божої Матері, головна ікона храму була виготовлена в 1730-му році. Беручи участь у різних військових кампаніях господар рангової дачі не часто відвідував Шошинівку. В 1791 р. Я. Шошин отримав звання бригадира, в 1794 р. – генерал-майора. В 1797 р. (в 52 роки) звільнений у запас. Рік смерті та місце поховання невідомі.

Про місце розташування і архітектурно-містобудівні особливості дерев'яного храму Шошинівки збереглося занадто мало відомостей. Серед них слід згадати картографію сер. XIX ст., де добре видно, що слобода Шошинівка (тут же вказано другу назву села – Надєждіно, ймовірно вона використовувалася в середині зазначеного століття – О.Х.) являла собою невелике поселення, яке розташовувалося на правому березі р. Дніпра, в гирлі давнього урочища, котре виходило до дніпрової долини з південного заходу. Навпроти села через старовинне річище розташовувався острів Москальов.

На південь від поселення на береговому урвищі показано місце розташування дерев'яного храму. Для візуального сприйняття Шошинівський Казанський храм розміщувався дуже вдало, він добре сприймався з річки і слугував важливим орієнтиром під час плавання старим річищем Дніпра. Утворювався цікавий архітектурний ансамбль: поруч із річищем існувала садибна ділянка з невеличким маляковим будинком і садом, а над ним розміщувалася церковна ділянка з невеличким храмом. Остеронь, у північно-західному напрямку,

розташовувався центральний майдан поселення (просто навпроти гирла стародавньої балки). Саме тут у запорозькі часи влаштовували ярмарок на Семенів день.

До поселення вели чотири шляхи: один прямував уздовж берегу з північного заходу (з сусіднього невеликого села Ново-Покровська (Пятковської), другий майже паралельно першому проходив по вододілу (через хутори Григорівський та Василівський, колишні слободи запорозьких старшин – О.Х), третій тягнувся з південного сходу (через село Романкове та підсело Аули) і неподалік від Шошинівки перетинався з четвертим шляхом, який прямував із південного заходу (зі слободи Оценівки (Колеснікова), перетинаючи долину р. Мокра Сура та залізничну колію неподалік від станції Верхньодніпровськ, пролягав по вододілу між давніми балками Марчінкова та Мамракова.

Лише кілька речень зустрічаємо про дерев'яну церкву Шошинівки в праці відомого історика Запорожжя Д.І. Яворницького «Запорожье в остатках старины и преданиях народа», де вказується, що дерев'яна споруда мала невеликі розміри: *«...На самом верху крутого берега стоит миниатюрная церковца, Бог вестъ какою силою поддерживаемая на такой высоте: так и кажется, вот-вот схватится буря и унесет е в Днепр, а она все-таки стоит себе и стоит, и тут же ниже ея, у подножия гористого берега, приютился микроскопический домик симпатичнейшаго, безкорыстнейшаго и образованного священника отца Федора Свириденка...»*. Історик вказував, що Шошинівка наприкінці ХІХ століття – найбідніше село на всьому правобережжі Дніпра від Крюкова до Катеринослава. Ось як він писав: *«...В церкви его никаких древностей, кроме пяти церковно-богослужебных книг, из коих самая старая напечатана в 1757 году в Москве. За то местоположение этого села превосходное: оно лепится по страшно-высокому берегу Днепра, поросшему вековыми дубами и окаймленному с западной стороны прекрасным строевым лесом, идущим снизу вверх по-над Днепром версты на четыре и принадлежащим владельцу П.А. Базилевскому...»*.

У джерелах початку ХХ століття іноді назва населеного пункту вказується для зручності вимову як Сошинівка. Оскільки стара дерев'яна церква підупала, в 1903 р. коштом парафіян побудували нову кам'яну церкву на честь Ікони Казанської Божої Матері, (головними ктиторами були Євген Остроумов і купець Рибка).

Церкву будували на іншому місці, на протилежному схилі балки, ближче до Дніпра, осторонь від поселення, яке розташовалося на низькій надзаплавній терасі. На початку ХХ століття поселення зросло в кілька разів, воно простягнулося вздовж Дніпра в північно-західному напрямку (у бік Ново-Покровського) на кілька кілометрів. Саме на його північно-західній околиці в 1899 році збудували Верхньодніпровський металургійний завод. Для працівників заводу звели кілька котеджів поблизу заводського комплексу.

Церкву знищено на початку 1960-х рр. перед затопленням долини Дніпра і утворенням Дніпродзержинського водосховища. Її підривали кілька разів, вона довго не піддавалася вибухівці. Зараз на місці вільному від чагарників і дерев

височіє кам'яний фундамент колишньої церкви. Автор статті довгий час разом із місцевими ентузіастами розчищав від битої цегли ці залишки, що поховали фундамент після вибуху. Добре видно ряди цеглин, майстерно покладені на розчин, якісну цементну підлогу з нанесеним малюнком. Нещодавно один із мешканців селища Дніпровського встановив на залишках храму дерев'яний хрест із храмовою іконою. Й досі вражає місце розташування храмової споруди. Звідси видно навколишню територію на багато кілометрів. Ось які рядки читаємо з цього приводу в Д. Яворницького: *«...Если подняться по высокому берегу к церкви и тут стать лицом на север (у напрямку лівого берега – О.Х.),то можно увидать Днепр во всей его прелести: несетя он, пышный, по песчано-желтому руслу, среди мягкой зелени лесов, отражая в своих светлых водах яркие лучи солнца... Отсюда, как с птичьего полета, видны и забора Пристань, и острова Сидловский, Великий и Шелюговый, и деревня Губина, и хутор Корбе».*

Саме тому, під час форсування Дніпра, на церковній бані розташовувався німецький снайпер, який влучно бив у ціль. Саме тому радянські гармати було націлено на верхівку церкви і єдиним влучним пострілом зруйновано купол і перекриття головного об'єму.

Та міцна кам'яна споруда витримала навіть завзяте пекло боїв. В експозиції невеличкого музею колишнього заводу КПК Дніпровський зберігається єдине фото храму до руйнації, добре видно стіни та покрівлю, які постраждали від пострілів і вибухів. Дуже цікава невеличка споруда збудована в єпархіальних традиціях із застосуванням декору притаманному візантійсько-руській традиції.

Над головним верхом була баня з маківкою та хрестом, а також невеличка баня увінчувала західний об'єм дзвіниці з невеликим хрестом. Покрівля дахів була металева. Хрести з церковних верхів збереглися на місцевих цвинтарях! Їм присвячено окреме дослідження автора.

Немає більше Сошинівки (саме така назва дійшла до нашого часу, вона зараз більше асоціюється з цвинтарем, розташованим неподалік від церковної ділянки), на сьогодні збереглися два клаптики вулиць, що виникли вже в 1960-ті рр. Територія старого поселення вся пішла під воду. Дуби вирубано, острови затоплено... Лише височіє порожній поодинокий пагорб на схилі великої балки. Навколишній простір колишньої церкви увесь порізано військовими окопами та бліндажами періоду Великої Вітчизняної, вони як рани, що ніколи не загояться, оповили колишнє церковне місце – місце скорботи та печалі.

Олександр Харлан

Література:

Зубарев Ф.И. Памятка 12-го гренадерского Астраханского императора Александра-III полка. 1800–1910 [Текст].– М., 1910.– 120 с.

Справочная книга Екатеринославской епархии. Изд-е Екатеринославской Духовной консистории [Текст].– Екатеринослав: Тип-я Братства Св. Владимира, 1908.– 440–441.

Феодосій (Макаревський А.) Матеріали для историко-статистического описанія Екатеринославской Епархіи: Церкви и приходы прошедшаго XVIII столетія [Текст] / Вступ. ст. і комент. Г.К. Швидько.— Днепропетровск: ВАТ «Дніпрокнига», 2000.— С. 333–337.

Харлан О. Ставрографічний комплекс церкви села Сошинівка на Верхньодніпровщині [Текст] / О. Харлан // Праці науково-дослідного інституту пам'яткоохоронних досліджень. Вип. 7.— К.: Фенікс, 2012.— С. 263–271.

Эварницкий Д.И. (Яворницький Д.И.). Запорожье в остатках старины и преданіях народа [Текст] / Д.И. Эварницкий.— СПб.: Издание Л.Ф. Пантелеева, 1888.— С. 32–34.

* * *

[фото хреста з церкви Казанської Божої Матері на братській могилі жертв голодомору] [Текст] // Січеслав. край.— 1998.— квітень (№ 9).— С. 1.